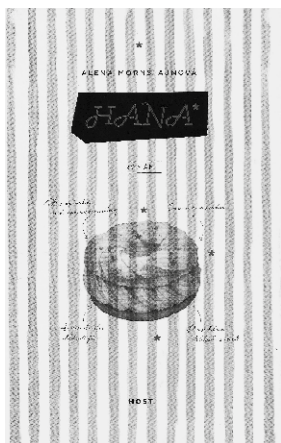

Jiří Trávníček

Alena Mornštajnová
Hana
Host, Brno 2017

Jak odvyprávět utrpení

a tradá vpřed. Nemusím, ale mohu... a hlavně v každém okamžiku mám jistotu, že mé kolo onen motorek vlastní.

Maloměsto a „velké dějiny“

A přesto se Alena Mornštajnová na toto minové literární pole vypravila. A jak se jí zde vedlo? Znamenitě. Dost možná i proto, že se na ně nevypravila úplně záměrně, tematizovaně. Že se tedy rozhodla vyprávět příběh několika lidí, v podstatě jedné rodiny, na malém městě. To celé od konce třicátých do začátku šedesátých let. A že se do tohoto příběhu vložily „velké dějiny“? To se tak už ve střední Evropě stává. A že se do toho vložil Terezín a Osvětím? Aby ne, když jde o rodinu místních Židů. Na své vyprávění šla autorka spíše přes své maloměsto — Valašské Meziříčí. V jednom rozhovoru řekla, že o městě, v němž žila, věděla velice málo, a tak se začala pít po lidech, kteří byli dějinami stvořeni. Našla si svorník ve dvou událostech: druhé světové válce a tyfovou epidemii v roce 1954, která za sebou zanechala několik mrtvých. Únor 1948, třetí „morovou ránu“, nechala mírně v pozadí, leč i ona se tu připomíná.

Takže maloměsto, tři generace jedné rodiny, lásky, nenávisti, zamilování, odcizení, nepochopení, zbabělosti, chlácholení, že tak zle přece jenom nebude, a zjištění, že bylo ještě hůř. Nakonec z této mlýnice vylezou živé jen dvě ženy. Dívka Mira a její teta Hana. První přežila jen díky tomu, že si za trest nemohla sníst zákusky, které ovšem byly infikované tyfovými bakteriemi. A druhá přežila řetězcem šťastných okolností. Kromě Osvětimi přestála i tyfovou infekci, a to hlavně

proto, že už v táboře jednu prodělala, takže její tělo — slaboučké a útrapami zbědované — se přesto dokázalo ubránit. Zbyly si dvě ženy, které k sobě složitě hledají cestu. Život, na nějž nebyly připraveny a ani o něj příliš nestojí. Dvě cizinky, třebaže z jedné rodiny, se ocitají v jednom bytě. Co s tím? Vyprávěním nám autorka dává nahlédnout do nitra jedné i druhé. Tě mladší totiž svěřuje vyprávění v první části, starší pak v té třetí. Mladší Mira se v tomto vztahu ocitá jako ta, které všichni zemřeli a jež nemá kam jít, starší Hana navíc jako ta, jež přežila, přičemž všichni kolem ní nikoli. Přežívá s pocitem viny: to kvůli tomu, že zdržovala odeslání dopisu, neodjela celá rodina do Anglie za jejím strýcem. A protože chtěla v Terezíně obhájit svou čest, prozradila toho, kdo ji přivedl do jiného stavu. A ten byl následně, nadto zatížen kárným trestem, poslán na východ, do Osvětimi.

Panoptikální reálno

Alena Mornštajnová umí moc dobře vyprávět. Zariskujeme toto tvrzení: bez její první knihy (*Mapa času*) by *Hana* tak zdařilá nebyla. V obou sáhla ke schématu žen ve třech generacích, ale zatímco v prvním jako by schéma bylo v předstihu před vyprávěním, v druhém už obojí dokázala vyladit. *Hana* působí daleko sytější, preciznější a — světe, div se — i jaksí svobodněji. Možná si na svou mistrovskou lekci musela odbýt tovaryšskou zkoušku. Nebo tak jako středověcí mistři si dopřála dva pokusy na jedno téma. I tady je občas se svými postavami možná příliš rychlá. Nedává nám tak úplně nahlédnout do jejich motivací, ale

A zase ti Židé a už opět Osvětím! Že si s tím ta literatura nedá pokoj! Tvrdil-li Adorno, že po Osvětím není možná poezie, tak možná by se dnes dalo zeptat, zda je po Styronovi (*Sofřina volba*), Levim (*Je-li toto člověk*), Kertészovi (*Člověk bez osudu*), Tišmovi (*Použití člověka*), Borowském (*Kamenný ráj*) a mnoha dalších možné ještě vyprávět o Osvětím. Čili marnost, a to hned dvojího druhu: jednak že není možné dostat něco takového do slov a vyprávění, jednak že už to vše bylo tolikrát pokryto.

A je tu ještě další varování.

Neznamená to, že ten, kdo se vydává do těchto končin, si to vypravěčsky ulehčuje? Bezpracné fabulační zisky. Tedy že nechává své postavy téct korytem velkých dějin, takže je o ně vlastně epicky postaráno. Já, coby autor, si jen tak někde něco dotvořím, dokoloruji, eventuálně jakože ozvláštním. Do velkých dějů přidám trochu těch malých, nějakou tu lidštinu... a je to. Takže je to jako sednout na kolo s pohonem. Chce-li se mi, šlapu, nechce-li, zapnu motorek

tohle má náramně pojištěno dvěma ich-formami, které jdou proti sobě a zároveň se doplnivě skládají. Jako by se od sebe vzájemně odrážely. Vůbec celá próza působí dojmem jakéhosi vnitřního vyzrcadlování. Okruh postav zůstává víceméně dán už zkraje a vše, co přijde dále, jsou jakoby jejich další a další kombinace. Všichni se v tomto dusivém maloměstě vaří ve vlastní šťávě, přičemž „velké dějiny“ teplotu tohoto varu jen zvyšují. Přes veškerý realistický a dokumentárně založený základ tak román působí občas panoptikálně. Jinak řečeno: za vši tragikou a utrpením se tu krčí jakási

I tady je asi největší kouzlo v tom, jak autorka umí najít míru, jak cítí, kolik slov je v kterém místě potřeba. Jak dokáže být slovesně ukázněná. Její postavy nemudrují, a pokud už na nějakou reflexi vlastního osudu dojde, tak vždy v zákrytu za tím, co nám prozradí o tom, co prožily, eventuálně cítily. Z této knihy si žádná moudra asi nevyčtete, což budiž silným argumentem nikoli proti ní, ale naopak pro. Tak je to tu provázáno a tak tu všechno hraje spolu. Moderní próza má hodně pseudofilozofů, tedy těch, kdo myslí v románu, ale nepřilíží těch, kdo myslí románem.

Hany“ (bloggerka Kristýna). Je to vnímavě odvyprávěný ženský svět. Ano, tato próza není silná (jen) tématem jako spíše svým viděním.

Jsou dvě knihy, které v souvislosti s *Hanou* nelze nezmínit. První je *Očista* finské autorky Sofi Oksanenové a druhou *Strmá cesta* ruské gulagistky Jevgenije Ginzburgové. První z nich je přímo knihou sesterskou — také vztah tety a neteře a také se k němu dostáváme přes nástrahy „velkých dějin“. V obou knihách — což je k Mornštajnové přibližuje ještě více — váží ženská perspektiva, tedy vnímavost toho druhu, jež umí v povětrí zachytit ještě cosi víc, jež umí utrpení uvidět ve světle očistující naděje.

Alena Mornštajnová čili „Jak odvyprávět utrpení A. D. 2017“, to je, oč v jejím románu běží. Jak vyladit zvědavost se soucitím. Jak velkému tématu najít lidskou optiku. Jak se přes vlastní zvědavost propsat ke spodním vrstvám sebe samé — vrstvám historickým a existenciálním. Tedy jak přimět literaturu, aby byla znovu médiem netoliko tvárného umu, ale i lidského pochopení.

Prozřetelnost, „velké dějiny“ či co věděly, proč Alenu Mornštajnovou poslaly do literatury až ve zralém středním věku. A ona se jim odvděčila tímto skvělým románem. Takovým, v němž se spojuje lidská zralost se slovesnou vytříbeností. Románem velkého utrpení a zároveň láskyplného smíření.

**Autor je literární kritik
a čtenářolog.**

Román velkého utrpení i láskyplného smíření; tíže i umu; zralosti i vytříbenosti

lehce šklebivá grotesknost. Autorka skvěle distribuuje vědoucnost a nevědoucnost, náznaky a doslovnost, popisy a pocity, faktografičnost a nedořečenost, neosobnost a něhu. Místy jako by své hlavní aktérky nechávala na jevišti a proměňovala se v jejich pozorovatelku. A přitom vším proniká tolik soucitného chápání, vědomí, jak za své postavy „kope“.

Zmíňme i jazyk. Je vytříbeně usazený. Je vidět, že jím vládne člověk zralý, leč zase ne rutinérsky okoralý.

Hořkosladké

I ne zcela soustavně brouzdání ve sféře recenzentů a bloggerů ukazuje, že kniha nadchla. Oceňuje se, že její autorka se nepokouší „o záumné obraty ve snaze oslnit čtenáře svým spisovatelským uměním“ (B. Kařková). Její román je shledán hořkosladkým a takovým, jenž nabízí, abychom se v něm našli i sami, své „lásky, zrady, přátelství i nenávisti“ (J. Vyskotová). „Už dlouho jsem si knihu od českého autora nepřčetla s takovou chutí a zaujetím, jako tomu bylo v případě

Aktuální čísla:

Svéráz východního pití

Trvale přechodné adresy [migrační literatura]

Sudety, domov můj

Chystáme:

Povídky indického subkontinentu

Více na www.svetovka.cz

PLAV

MĚSÍČNÍK PRO SVĚTOVOU LITERATURU

